

УДК 82.09:821.161.2“21”

А.В. Землянська, О.Т. Кольцова

БІБЛІЙНІ МОТИВИ У РОМАНІ М. МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»

Марія Матіос – відома українська письменниця, яка за свою творчість отримала чимало державних нагород: лауреат Національної премії України ім. Т.Г. Шевченка за роман «Солодка Даруся» (2005), неодноразовий переможець конкурсів «Коронація слова» (2007), «Книжка року» (2004, 2007, 2008) у різних номінаціях тощо.

Один із найвідоміших її творів – «Солодка Даруся» – справедливо назвали «трагедією, адекватною історії ХХ століття», а головну героїню Дарусю – «образом майже біблійним» [7, с. 2].

Роман від самого виходу друком привернув до себе увагу науковців і критиків. І досі пропонуються різні аспекти прочитання цього художнього тексту: з погляду формозмістової єдності твору (І. Насмінчук), поетики композиції (Н. Адамовська), відображення міфо-

логії буття західноукраїнського народу (М. Якубовська), розкриття його етичних домінант: понять «любов», «гріх», «спокуса» тощо. Більшість буттєво важливих концептів висвітлюються в контексті християнського релігійного вчення, зафіксованого у Біблії. Хоча тут варто говорити радше про поодинокі згадки стосовно зв'язку роману зі священною книгою та окремі твердження, що передбачають подаліше, більш глибоке опрацювання проблеми.

Тож метою цієї статті є розгляд біблійних мотивів у творі «Солодка Даруся» і виявлення власне авторської концепції розуміння таких понять, як «гріх», «спокута», «терпіння» та ін. Ці мотиви супроводжують увесь зміст роману, переплітаючись і взаємозумовлюючи один одного.

Справа у тому, що, живучи на Закарпатті, у родині, яка побожно виконувала всі заповіді християнської моралі, письменниця досить глибоко була ознайомена з положеннями Біблії, і ці знання позначилися на її творчості.

Домінуючими у романі є мотиви гріха та його спокути. «Драма на три життя», як визначила сама письменниця жанр згаданого художнього тексту, за словами Н. Адамовської, – це моральне застереження, «забобон про те, що історія і кожна окрема людина за всіх часів і режимів пов'язані однією пуповиною, а гріх і його спокута – явища майже осяжні, матеріальні» [1].

Таким чином, відроджується біблійна версія, за якою порушення божественних законів Адамом і Євою вважається першоосновою людської гріховності, морального падіння. М. Матіос не забуває й той факт, що, за християнським вченням і за людським розумінням його, чистими залишаються лише діти, але дуже часто саме вони відповідають за батьків. У творі змальовано, як селяни потерпають від своїх гріхів, і, відповідно, отримують за них покарання. Наприклад, Васюта Калинич, яка крапа одяг у хатах родин, вивезених із села, «мучилася перед смертю страшно – спокійнитися ніяк не годна була... Людські мастки не давали їй легкої смерті» [7, с. 182].

Персонажі твору М. Матіос намагаються осягнути поняття гріха, зрозуміти, чому одним людям доводиться спокутувати провини інших. Для кожного з них, зауважує Т. Дзюба, письменниця обирає

належну міру покарання [5]. Але у найтяжчих випадках закономірним є підтримання нею концепції родової спокути: найдорожче, що є в людини, – її нащадки – страждають через вчинки своїх предків. «Калиничка годованці чужі – крадені – сорочки у віно дала, думала, що люди забули, чиї то сорочки. Люди, може, й забули. Але Бог усе видить і все пам'ятає. То та годованка-приймачка скидала всі свої діти ще до трьох місяців, як кобила неугодного йому вершника. Гріхи за свою маму відбувала» [7, с. 183], – розкриває авторка причину нещасливої долі доньки згаданої вище Васюти.

Інша ситуація склалася у родині головної героїні твору Дарусі. Її батьки, Михайло та Матронка, завжди жили за Божими законами. Зокрема, Михайло був порядним хлопцем, «дівок не зводив, молодцям спідниці догори не підфітькував, у вдовиних перинах не ваявся. Був дуже вдатний до роботи і малоговоркий» [7, с. 85]. А сім'я, яку він створив із Матронкою, стала зразковою у селі. Їхні стосунки були сповнені щирості та ніжності; живучи разом, вони залишались такими ж сором'язливими, як при першій зустрічі. У родині панувала повага: навіть будучи подружжям, батьки Дарусі завжди зверталися один до одного на «ви», і в жодному разі не ображали нікого навіть словом. Матронка завжди піклувалася про свого чоловіка, не перечила йому, була покірною навіть тоді, коли той вперше підняв на неї руку. Хоча люди й засуджували подружні стосунки Михайла з Матронкою, бо ті не дотримувалися загальноприйнятих норм і традицій існування, установлених між людьми, це радше відбувалося через заздрощі. Перед Богом подружжя залишалося чистим, не заплямованим аморальними, із погляду християнського вчення, учинками.

Подальші події у житті подружжя: зникнення Матронки та її раптове повернення, прихід радянської влади у село, її боротьба з національним рухом і той факт, що Даруся виказала офіцерові за цукерку, що батько добровільно віддав ворогові влади молочні продукти, – усе це стало причиною остаточного руйнування родини. Авторка зміщує акценти у розумінні поняття «гріх». Тепер заплямованою ним стає дитина, і, виправдана згодом людьми, найбільше потерпає від прокляття власної матері, яка заявила: «Краще би я була струїла в утробі таку нечисть чи родила німою» [7, с. 173].

Вона відмовилася від своєї дитини, а згодом скоїла самогубство, тож Даруся спокутує не стільки зраду по відношенню до батьків, скільки гріхи матері, що не знайшла в собі достатньо любові для розуміння доньки і прощення її.

У цьому аспекті наперед виступає ще один мотив – зрадництва. Авторка концентрує увагу навколо досить суперечливого питання: чи можна вважати вчинок Дарусі справжньою зрадою. У Біблії багато про це говориться, але найбільш відомою є притча про одного з дванадцяти Христових апостолів, Юду Іскаріотського, що зрадив Ісуса Христа, видавши його за гроші первосвященикам, які згодом розп'яли сина Божого [2, с. 38]. Він зробив підлість і чудово розумів це. Щодо вчинків дітей, то, за Біблією, вони – безгрішні, наче янголи. Даруся не розуміла, що робить боляче своїм батькам, відповідаючи на питання офіцера. Вона була дитиною, яка просто не вміла брехати. Але саме в той час її наївний учинок став причиною горя у родині, через що вона звинувачуватиме себе все життя. Г. Павлишин зауважує, що Д. Павличко у своїй літературно-критичній праці, присвяченій романові, перший акцентує увагу на тому, що зрада Дарусі – не злочин, а прояв чистоти духу [10, с. 29–30]. І в цьому, на думку письменника і критика, проступає найтрагічніша правда життя. У його розумінні, М. Матіос говорить не про конкретну людину, а про весь український народ, що часто потерпає через свою надмірну довірливість, недосвідченість [9, с. 6].

Дівчина сама визначила нові правила подальшого існування в людському суспільстві. Вона ніколи не їсть солодоців, бо покарана за одного, колись з'їденого, льодяника. Вона не говорить, бо колись вимовлені нею слова зруйнували її родину, вбили матір.

Таким чином, із мотивом гріха тісно пов'язаний мотив німоти, який простежується протягом усього твору. Образ мовчання, за М. Якубовською, постає символом спокути і перестороги [11, с. 157]. Адже саме з мовчання починається трагедія родини Ілашуків, батьків Дарусі. Не сказавши чоловікові про те, як над нею знущалися, Матронка викликала підозру у їхніх стосунках. Навіть коли Михайло її бив, вона не промовила жодного слова, навіть не зойкнула від болю. Мовчання Матронки згодом переходить у німоту Дарусі.

Але письменниця зобразила в її випадку німоту не лише як спокутування гріхів, а й як провіщення. Через мовчання пізнається істина. Апостол Яков у Старому Заповіті говорить, що та людина, яка не грішить словом, є досконалою. Слову у Біблії надається велике значення, бо світ було створено за словом Божим, і тому за все сказане на землі людина має відповісти на Страшному суді безпосередньо перед Богом [2, с. 18]. Спілкуючись із людьми, важко не згрішити, тож Даруся вирішує мовчати, а відтак – її душа залишається чистою: «Вони думають, що вона німа. А вона не німа. Даруся просто не хоче говорити. Слова можуть робити шкоду. Вона не знає, звідки це пам'ятає, але це правда» [7, с. 15].

Єдиний, з ким спілкується дівчина – її батько. Його смерть лише посилила сакральність цього процесу. Даруся говорила на могилі батька – і могла бути впевнена, що все, сказане нею, чужі люди не почують і не зможуть використати проти їх родини. А. Дімаров підкреслює, що її «німота сильніша слів» [6, с. 6], відтак, і сама дівчина, що несповна розуму, – добріша й мудріша за жорстоких і нерозумних односельців. Спілкування із батьком надає головній героїні твору можливість відчутти істинне буття, сповнене вільних, некерованих емоцій. Вона підтримує таким чином духовний зв'язок із тією людиною, що надавала їй відчуття щастя і спокою, захищеності від усіх незгод. Так, С. Негодяєва звертається до філософсько-релігійного розуміння поняття «любов» у стосунках Дарусі й батька [8]. Причиною трагедії, доходить вона висновку, була чистота цього почуття, дотримання християнських чеснот. Тож єдиним виходом для героїні, відповідно, залишалось перебування в мареннях, ілюзіях та насолода «цвинтарним» щастям.

Лише Іван Цвичок, її захисник і єдиний друг, зміг достукатися до серця дівчини, викликати довіру, про що свідчить вперше за багато років вимовлене Дарусею комусь, окрім батька, ім'я згаданого чоловіка. Однак вдягнена ним офіцерська форма назавжди перекреслила будь-які перспективи їх стосунків, навіть дружніх, нагадуючи про минуле нещастя і гріх дівчини.

Яскраво простежується у романі й мотив терпіння. У одній із притч, яку розповідав Ісус Христос своїм учням, – «Про багача і Ла-

заря» – йшлося про те, що терпіння – це запорука миру між людьми, воно краще за хоробрість, оскільки є ознакою розсудливості [2, с. 98]. Біблійними прикладами терпіння є Йосип, Йов, Авраам, апостол Павло та інші.

Солодка Даруся є втіленням терпіння. Вона ніколи ні на кого не тримала зла за те, що знущаються над нею, не намагалася помститися, а мужньо терпіла всі образи. Дівчина не нарікала на Бога за те, що так мучиться, і, тим більше, не намагалася вкоротити собі віку, щоби припинити всі страждання. Якщо Господь посилає їй стільки випробувань на землі, вважає вона, то дасть безмірну радість на небі. Своїм стражданням вона намагається врятувати себе та людей, які живуть у її селі.

Терпіння Дарусі можна розглядати ще й в іншому аспекті, точніше – з ним безпосередньо пов'язаний мотив цнотливості. Так, Біблія закликає людей тримати цнотливість до шлюбу, а тих, хто залишається незайманим протягом усього життя, – прославляє. У романі Даруся зберігає свою цнотливість, навіть живучи разом із хлопцем. Іван Цвичок розумів, яку цінність має дівчина, і не дозволив собі відібрати її: «Ти дівка, Дарусю? – питаю у очі, а далі, опускаючи погляд, сам собі відповідав. – Дівка, ади, які кортячки на чолі повиставали. Але тобі любитися з чоловіком не можна. Дивися, аби ти не купилася на мужеськи руки... Ні, лишайся дівкою до смерті... це не є встидно» [7, с. 66]. Але ж і сама дівчина пожертвувала тілесними насолодами заради очищення власної душі.

І. Ведмідь у статті «Три життєві уроки “Солодкої Дарусі”» (2007) порівнює головну героїню твору зі святою великомученицею Катериною, яка зазнала жакхливих тортур, захищаючи християнську віру [3, с. 13]. Ця жінка відмовилася від усіх залицяльників і до кінця свого життя зберегла цнотливість, тому її називали «нареченою Ісуса Христа» [4, с. 132], адже вважалося, що коли жінка не має чоловіка на землі, вона матиме його на небі, стане рівною синові Божому.

Отже, М. Матіос у своєму романі торкається багатьох буттєво важливих питань, які розглядає з позицій християнської моралі, підкріпленої біблійним вченням, та людського бачення конкретної життєвої ситуації. Однак зв'язок зі священною книгою – це лише

один із аспектів авторської концепції сакрального у творі, поряд із народними уявленнями про життєвий простір мешканців села Дарусі та спробами радянської влади насадити нові духовні цінності, що розкриває широкі перспективи для подальшого літературознавчого аналізу.

Література

1. Адамовська Н. Поетика композиції роману Марії Матіос «Солодка Даруся» / Н. Адамовська. – Електронний ресурс. [Режим доступу] <http://romanchuk.te.ua/?p=462>.
2. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. – Б.м. : Об'єднання Біблійних товариств, 1990. – 1255 с.
3. Ведмідь І. Три життєві уроки «Солодкої Дарусі». Спроба акцентувати деякі проблеми роману Марії Матіос / І. Ведмідь // Дивослово. – 2007. – №6. – С. 12–14.
4. Владимірова Н. Свята великомученица Екатерина / Н. Владимірова. – М.: Сибирская благовонница, 2010. – 160 с.
5. Дзюба Т. Мотив гріха і спокути у драмі на три життя Марії Матіос «Солодка Даруся» / Т. Дзюба // Сіверянський літопис: Всеукраїнський науковий журнал. – 2006. – Серпень. – №4. – С. 163–166.
6. Дімаров А. Марічка / А. Дімаров // Матіос М. Солодка Даруся. – Львів : ПІРАМІДА, 2005. – С. 6.
7. Матіос М. Солодка Даруся / М. Матіос. – Львів : ПІРАМІДА, 2011. – 188 с.
8. Негодяєва С.А. Любов як християнська чеснота – домінанта епіки Марії Матіос / С.А. Негодяєва. – Режим доступу : ua.convdocs.org/docs/index-139794.html
9. Павличко Д. Безодня, куди страшно заглядати / Д. Павличко // Літературна Україна. – 2005. – №2. – 20 січня. – С. 6.
10. Павлишин Г. Рецепція роману Марії Матіос «Солодка Даруся» Дмитром Павличком / Г. Павлишин // *Studia methodologica*. – 2010. – №30. – С.28–31.
11. Якубовська М. Міфологія буття українства у прозі Марії Матіос // Якубовська М. У дзеркалі слова: Есеї про сучасну українську літературу / М. Якубовська. – Львів : Каменяр, 2005. – С. 153–168.

Анотація

А.В. Землянська, О.Т. Кольцова. Біблійні мотиви у романі М. Матіос «Солодка Даруся».

У статті простежується трансформація біблійних мотивів у романі письменниці. Увагу приділено особливостям розуміння М. Матиос окремих моральних понять, що розкривається у творі в конкретних ситуаціях із життя головних героїв. Відповідно до християнського вчення і власне авторської концепції аналізуються мотиви «гріха», «зради», «спокути», «терпіння», «німоти», «цнотливості». Зауважується, що у долі героїв роману саме суспільство визначає ступінь їх провини та її сутність, або ж вони самі покладають на себе покарання. Подібне сприйняття вчинків персонажів як «гріховних» не співпадає з біблійним тлумаченням їх та не завжди є порушенням божественних заповідей, а радше відображає людські правила і норми співіснування, що стали традиційними на західноукраїнських землях.

Ключові слова: біблійні мотиви, гріх, спокута, зрада, сакральне.

Аннотация

А.В. Землянская, О.Т. Кольцова. Библийские мотивы в романе М. Матиос «Сладкая Даруся».

В статье прослеживается трансформация библейских мотивов в романе писательницы. Обращается внимание на особенности толкования М. Матиос отдельных моральных понятий, что раскрывается в произведении в конкретных ситуациях из жизни главных героев. В соответствии с христианским учением и собственно авторской концепцией анализируются мотивы «греха», «предательства», «искупления», «терпения», «немоты», «невинности». Отмечается, что в судьбе героев романа именно общество определяет степень их провинности и её суть, или же они сами назначают себе наказание. Подобное восприятие поступков персонажей как «греховных» не совпадает с библейским толкованием их и не всегда является нарушением божественных заповедей, а скорее отражает человеческие правила и нормы сосуществования, ставшие традиционными на западноукраинских землях.

Ключевые слова: библейские мотивы, грех, искупление, предательство, сакральное.

Summary

A.V. Zemlyanskaya, O.T. Koltsova. The Bible Motives in M. Matios's Novel «Sweet Darusia».

The article studies transformation of the Bible motives in the writer's novel. The attention is paid to the features of M. Matios's interpretation of separate moral concepts that are revealed in the work in concrete situations from the life of the main characters. Such concepts as «a sin», «treachery», «atonement»,

«patience», «inability to speak», «innocence» are analyzed in accordance with the Christian teaching and author's conception. As for the heroes' fate, it is marked that it is the society that determines the degree of their fault and its essence, or they choose punishment by themselves. Perception of the characters' actions as «sinful» does not coincide with the Bible's interpretation of them and it is not always the violation of God's commandments, and rather reflects human rules and norms of coexistence, that have become traditional in the Western Ukraine.

Key words: Bible motives, sin, atonement, treachery, sacred.